

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Meșină
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cho.
Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889

ISSN-L 2734 -6889

Rapoarte ale ofițerilor francezi privind armata rusă de pe frontul român (septembrie-octombrie 1917)

Conf. univ. dr. Gavriil PREDA

Abstract

In the autumn of 1917, a group of French intelligence officers was sent to the larger Russian military units positioned on the Romanian battlefield, with the mission of delivering reports on the Russian troops' state of mind.

The French officers' reports presented the evolution of the disintegration process of the Russian army, affected by both the Tsar's abdication and the internal revolution which had begun in February 1917. Those reports offered the possibility to present directly to the French Military Mission and the Romanian High Headquarters information regarding the allied Russian troops' behaviour and state of mind. The information and data gathered by the French officers were based on field observations and discussions with Russian officers of different ranks as well as on various meetings with Russian soldiers.

Key words: Russian army, anarchy, state of mind, fighting ability

După operațiunile militare din vara anului 1917 încheiate cu strălucitele izbânzi de la Mărăști, Mărășești și Oituz, în urma cărora a fost oprit planul de campanie al Puterilor Centrale de a scoate România din război și de a cuceri Ucraina, frontul românesc a intrat într-o altă fază a evoluției sale. Noile împrejurări arătau că armata română devenise un adversar redutabil, care se bătea de la egal la egal cu armatele dușmane¹, dar stabilitatea frontului era influențată hotărâtor de capacitatea de luptă a armatei ruse, a cărei stare disciplinară fusese puternic zdruncinată de revoluția socială și politică izbucnită în februarie 1917, la Sankt Petersburg. Anarhia internă provocată de lupta politică, de slăbirea autorității la toate nivelurile administrației centrale și teritoriale, de instabilitatea și inconsecvența guvernelor de la Petrograd privind continuarea războiului alături de Antanta a creat o situație din ce în ce mai complicată în raporturile dintre Rusia și aliații săi din Antanta. Opțiunea politică referitoare la ieșirea Rusiei din război și semnarea unei păci separate cu Puterile Centrale, promovată de propaganda bolșevică, a avut un impact uriaș asupra moralului armatei ruse, fiind însoțită fără rezervă de masele de soldați oboșiți de război și care doreau pacea².

¹ Generalul Eric von Ludendorff a recunoscut în memoriile sale că „Armata română se consolidase cu concursul Franței într-asa grad, că ni se putu cu neputință să obținem un succes strategic, atâta vreme cât ofensiva din Bucovina nu și-ar fi reluat cursul. Deocamdată, însă lucrul era cu neputință.” (Eric von Ludendorff, *Memoriile generalului Ludendorff despre războiul mondial și prăbușirea Germaniei*, vol. II, Editura Răspândirea Culturii Naționale, București, 1920, p. 42)

² Generalul Anton Ivanovici Denikin a descris într-o convingătoare sinteză starea de spirit a armatei ruse din anul 1917, după prăbușirea țarismului. „L'idée de défense nationale fut encore moins comprise par le peuple obscur. Le peuple marchait à la guerre docilement, mais sans enthousiasme, sans conscience nette de la nécessité du grand sacrifice. Sa mentalité n'allait pas jusqu'à comprendre les dogmes nationaux abstraits. «Le peuple en armes» qu'était au fond d'armée, était encouragé par les victoires et démoralisé par les défaites; il comprenait mal il fallait franchir les Carpathes, et un peu mieux pourquoi il fallait

Gravitatea situației din Rusia și a implicațiilor geopolitice ale prăbușirii acestui aliat, au fost pe deplin înțelese de statele din Antanta, în mod special de către Franța, care erau interesate să păstreze cât mai multe forțe germane angajate pe frontul oriental. Dispariția frontului oriental, ca urmare a prăbușirii Rusiei, avea consecințe majore pentru capacitatea de rezistență a forțelor armate ale Antante angajate pe celelalte fronturi, iar situația României devenea deosebit de gravă.

Prezența armatei ruse pe frontul românesc a avut o serie de particularități. Așteptată cu speranță în campania din anul 1916 intrarea efectivă în luptă a acesteia s-a făcut târziu, abia la sfârșitul lunii noiembrie 1916, când a stabilitat frontul în sudul Moldovei și a fost pusă în funcțiune, cu destule dificultăți, o cooperare reală între cele două armate aliante. Izbucnirea revoluției ruse a avut, indiscutabil, o influență negativă asupra capacității de luptă a trupelor ruse de pe front, a provocat o profundă degringoladă în structurile de comandă, a modificat fundamental raporturile ierarhice din armata rusă și a creat condițiile pentru descompunerea acesteia. Manifestările de pacifism, fraternizările frecvente cu inamicul pe front, atitudinile contradictorii ale diviziilor ruse în timpul bătăliilor de la Mărăști și Mărășești au consolidat percepțiile negative asupra armatei ruse, care, sub impactul revoluției devenise un factor nesigur și generator de dezordine în spațiul românesc. Deosebirea fundamentală dintre dorința armatei române, sprijinită de misiunile aliante, mai ales de cea franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, de a continua războiul pentru eliberarea teritoriului național aflat sub ocupație dușmană și „puternicele sentimente pentru pace” manifestate în rândul trupelor ruse aflate pe frontul românesc și-a pus amprenta asupra raporturilor bilaterale.

O preocupare de bază a colaborării româno-franceze din toamna anului 1917 a fost menținerea capacității de luptă a trupelor ruse de pe frontul românesc. Generalul Henri Berthelot era conștient că ieșirea separată a Rusiei din război, va determina România să înceteze lupta, situație care genera mari dificultăți trupelor aliante de pe frontul de vest, împotriva cărora comandamentul german avea posibilitatea să concentreze importante cantități de forțe și mijloace transferate de pe frontul oriental. Pentru a avea o cunoaștere cât mai reală a capacității combative a armatelor ruse de pe frontul românesc, generalul Henri Berthelot a trimis la comandamentele armatelor 4, 6, 8 și 9 ruse și la marile unități și unități subordonate un grup de ofițeri de informații cu misiunea de a prezenta rapoarte cât mai exacte asupra stării de spirit a trupelor din subordinea acestora³. Activitatea acestor ofițeri s-a desfășurat în perioada cuprinsă între începutul lunii septembrie și prima decadă a lunii noiembrie din anul 1917. Necesitatea cunoașterii capacității de luptă reale a trupelor ruse este subliniată de generalul Henri Berthelot și într-o scrisoare particulară, din 5 septembrie 1917, în care arăta: „Din punct de vedere al operațiunilor militare, pe frontul nostru calmul pare să fi revenit. Nemții și-au dat cu siguranță seama că românii nu sunt atât de ușor de înghițit ca rușii și au renunțat la atacuri, care nu le aduceau decât pierderi. Dar mă tem să nu-și concentreze efortul pe direcția nordului Moldovei, acolo unde nu sunt decât ruși, **adică bande care nu au în comun cu armata decât doar numele** (subl.n.)”⁴. Trebuie precizat este faptul că rapoartele ofițerilor francezi erau prezentate și Marelui Cartier General român, ceea ce face dovada existenței unui schimb reciproc de informații privitor la starea armatei ruse de pe frontul românesc⁵.

Activitatea ofițerilor francezi în cadrul comandamentelor și trupelor ruse a fost, în cele mai multe cazuri, bine receptată atât de comandați, cât și de către soldații ruși. Maiorul Dentz raporta că a „fost foarte bine primit la cartier” (comandamentul Armatei 9 ruse, n.ns.)⁶, subliniind că „Ofițerii francezi

se battre sur le Styr et le Pripiet, mais, an fond, il se consolait par des considerations de ce genre: «Nous sommes de Tambov, l'Allemand n'arrivera pas jusqu'a nous.» Je suis obligé de redire cette phrase ressasé, car toute la psychologie du Russe est là.” Anton Ivanovitch Dénikine, *La déscomposition de l'armée et du pouvoir. Février-Septembre 1917*, Ebooks libres et gratuits; <http://www.ebooksgratuits.com/>

³ La armatele 4 și 6 ruse a fost trimis un grup de ofițeri de informații condus de colonelul Lethlier, având în subordine pe locotenent colonel Bertereche de Menditte, locotenent colonel de Vassoigne, căpitan Paris ș.a. Coordonatorul grupului de ofițeri trimiși la armatele 8 și 9 ruse a fost maiorul Dentz, care a colaborat cu maior Plée, maior de Boisfleury, maior Legros etc. Datele au fost colectate de pe rapoartele de informații trimise de ofițerii francezi către generalul H. Berthelot.

⁴ General Henri Berthelot, *Jurnal și corespondență. 1916-1919*, Ediția a II-a, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 204.

⁵ Arhivele Militare Române, fond 3831, dosar 959/1917, f. 6. Pe raportul maiorul francez Dentz privind situația armatei 8 rusă din Bucovina este făcută următoarea consemnare: „Copie transmise à M. le Comandant Antonesco”.

⁶ Ibidem, f. 11.

atașați Corpurilor de Armată sunt de un folos netăgăduit fiind primiți cu încredere și stimulând statele majore”⁷. Raporturile dintre ofițerii francezi și trupele ruse au fost mai puțin cordiale în cadrul Armatei 6 ruse, considerată cea mai bolșevizată armată de pe frontul românesc, aflată sub influența puternică a comitetelor militar-revoluționare dominate de bolșevici⁸. „La Bolgrad comandantul armatei (Armata 6 rusă, n.ns.) și statul major au fost corecți, dar se simțea bine că nu privesc cu ochi buni vizita aceasta”, raporta locotenent colonelul Bertereche de Menditte⁹. Nu întâmplător cele mai multe cazuri în care ofițerii francezi s-au confruntat cu neîncredere și chiar ostilitate au fost semnalate la regimentele și diviziile din compunerea Armatei 6 ruse. În cadrul vizitei făcută la Regimentul 111 infanterie din compunerea Diviziei 30 infanterie, același ofițer francez a întâlnit soldați cu „mutre de revoltați”, cu un comportament ireverențios față de ofițerii ruși și față de ofițerii francezi, cărora le-au adresat expresii de genul: „Ce ne pasă de vom fi sclavii lui Wilhelm. Războiul e făcut de burghezi. Pace și nimic mai mult. Rușii fac războiul pentru Franța. Aveți hârtii ca să vedem cine sunteți? Aceste hârtii nu sunt nici o probă: noi nu știm să citim”¹⁰. Un incident asemănător a fost înregistrat și la Regimentul 38 infanterie din Divizia 10 siberiană, unde soldații rușii au insultat pe comandatul regimentului în prezența ofițerilor francezi¹¹. În schimb vizitele făcute la Divizia Sârbă, la Brigada de artilerie din Divizia 30 infanterie și la comandamentul Diviziei 10 siberiene s-au derulat în condiții foarte bune, relațiile cu ofițerii francezi fiind „foarte cordiale”, iar în concluzia raportului se preciza că: „Influența ofițerilor francezi asupra trupelor este excelentă cu toate cele câteva contra manifestațiuni”¹².

Percepția deosebit de favorabilă pe care ofițerilor și soldaților ruși o aveau asupra ofițerilor francezi se explica prin mai mulți factori. Franța era unul dintre principalii furnizori de armament și muniție de bună calitate pentru armata rusă; experiența de război și calitățile militare ale ofițerilor francezi fuseseră validate în marile bătălii purtate cu succes împotriva trupelor germane pe frontul de vest, iar refacerea armatei române cu sprijinul Misiunii militare franceze și comportamentul strălucit al acesteia în bătăliile din vara anului 1917 erau argumente în plus care demonstau calitățile ofițerilor francezi și în calitate de aliați. Experiența românească era pilduitoare. De aceea unii ofițeri ruși, deși într-un număr destul de mic, încă sperau la începutul toamnei anului 1917 că armata rusă se va putea reface după modelul armatei române, fiind „entuziasmați” de faptul că românii au reușit să „formeze 4000 de șefi de plotoane în 4 patru luni”¹³ și își manifestau dorința de a înființa „ceva analog cu centrele de instrucție române” în cadrul cărora s-au refăcut regimentele românești¹⁴.

Rapoartele ofițerilor francezi conțineau date referitoare la trupele germane și austriece precum: dispozitivul de luptă, dispunerea grupărilor de artilerie, a rezervelor, manevrele de forțe și mijloace executate, intențiile probabile de acțiune, starea morală etc. Maiorul Dentz aprecia într-un raport din 24 septembrie/7 octombrie 1917 că: „Nu pare a fi nici un pericol în momentul de față ca inamicul să încerce o acțiune ofensivă în mare, cel mult acțiuni locale”¹⁵, iar peste patru zile avea să adauge noi informații în același sens. „După știri și recunoașteri, pare că Divizia 200 și câteva baterii grele se vor imbarca la Cernăuți cu destinație necunoscută. (Agenții secreți spun că spre Constantinopol). Nici un indiciu despre plecarea Diviziei a 8-a de rezervă bavareză. Pare că inamicul a părăsit ideea unei ofensive pe acest front”¹⁶. Concluzia generală care rezulta din rapoartele franceze privind evoluția de pe frontul din

⁷ Ibidem, f. 15. (Raportul nr. 6 al Maiorului Dentz din 2/15 Octombrie 1917 către Domnul General Berthelot)

⁸ În raportul din 8/21 octombrie 1917 locotenent colonelul de Menditte arăta că: „Generalul comandantul armatei și generalul Radu Zencovitz sunt în mare măsură responsabili de starea actuală a Armatei a 6-a, [care] pentru a-și menține gradul sau a căpăta altele ei s-au aruncat în brațele comitetelor ai căror servitori sunt acum”. Ibidem, f. 19.

⁹ Ibidem, f. 18. (Raportul nr. 29 din 8/21 octombrie 1917 al colonelului de Menditte, relativ la vizita făcută la cartierul Armatei 6-a și la Divizia Sârbă).

¹⁰ Ibidem, f. 20.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, f. 21.

¹³ Ibidem, f. 19.

¹⁴ Ibidem, f. 35.

¹⁵ Ibidem, f. 12 (Raportul nr. 2 al maiorului Dentz din 24 septembrie/7 octombrie 1917 despre Armatele a 8-a și a 9-a).

¹⁶ Ibidem, f. 14.

Bucovina era că „Inamicul nu numai că nu arată vre-o intențiune ofensivă, dar este de o pasivitate completă”.¹⁷

Cât privește observațiile ofițerilor francezi asupra stării armatei ruse de pe frontul din Moldova, incluse în rapoartele trimise către generalul Henri Berthelot, ele oferă informații privitoare atât la capacitatea sa de luptă (organizarea dispozitivului de luptă, dotarea, încadrarea cu personal, amenajarea genistică etc.), cât mai ales la starea de spirit a efectivelor și calitatea raporturilor dintre ofițeri și soldați. „Pe frontul armatelor a 8-a și a 9-a, rușii posedă o organizare defensivă bună care nu ar putea fi ocupată decât cu o desfășurare de forțe mare și de artilerie numeroasă, chiar apărută fiind de trupe de o valoare mijlocie.[...] Efectivele diviziilor între 6-7 mii de baionete fără specialități, deci superioare inamicului. Artileria diviziilor aproape completă. Artileriștii pricepuți. Sănătatea trupei excelentă, puține epidemii”.¹⁸ Valoarea operativă a trupelor ruse nu era uniformă. Rapoartele referitoare la capacitatea de luptă a diviziilor și regimentelor din componența Armatei 6 ruse ofereau o altă realitate. În *Raportul nr 29 din 8/21 octombrie 1917*, locotenent colonelul de Menditte evidențiază „atitudinea deplorabilă” a trupei¹⁹, faptul că regimente întregi „au refuzat să lucreze” la amenajarea genistică a pozițiilor de luptă²⁰, iar altele au înlocuit trupele din prima linie numai după ce au fost „amenințate cu artileria”²¹.

O atenție deosebit de importantă au acordat ofițerii francezi situației morale a trupelor ruse, care avusese evoluții fluctuante în cursul primăverii și verii anului 1917. Chiar dacă recunoștea că situația morală „nu se poate aprecia personal decât după oarecare timp”, maiorul Dentz considera că la armatele 8 și 9 ruse din Bucovina „situațiunea morală a trupelor este bună”, cu toate că relația de încredere dintre ofițeri și soldați nu era una foarte bună. „Coloneii și micile state majore au încredere în soldații lor”, în timp ce „comandamentele mai superioare și depărtate de front nu au încredere în soldați, după cum nici soldații nu au încredere în aceste comandamente”. Neîncrederea soldaților ruși în comandamentele superioare provenea din faptul că în ofensivele anterioare „sforțările făcute cu prețul a mari jertfe s-au terminat cu fuga din cauza lipsei de organizare și a mijloacelor reduse de acțiune”²². „Această lipsă de încredere, sublinia maiorul Dentz, s-ar putea ameliora dacă soldatul rus s-ar putea sprijini pe un element intermediar, care ar fi ofițerul francez, pe care soldatul rus îl stimează ca fiind muncitor și vrednic ca unul ce a ținut pe germani în loc”, sugerând trimiterea de „ofițeri francezi care să vorbească rusește”²³ ca instructori în unitățile ruse de pe frontul românesc. Sentimentele de încredere în competența și calitățile ofițerilor francezi se întâlneau și în celelalte armate ruse de pe frontul românesc. La rândul său, locotenent colonelul de Menditte arăta că în timpul vizitei la unitățile din Corpul 4 siberian (Armata 6 rusă, n.ns.), „Pretutindeni era întrebare de ce nu trimite Franța ofițeri în armata rusă”²⁴. O situație asemănătoare a constatat și maiorul de Boisfleury la Corpul 29 Armată (Armata 4 rusă, n.ns.), unde soldații ruși cereau: „Puneți în capul nostru ofițeri francezi sau japonezi și vom merge până la capătul pământului; noi nu mai putem merge după ai noștri, ei au pierdut încrederea noastră. Suntem sătui să ne tot omorâm pentru ca să ne retragem în urmă”. Făcându-se purtătorul unei asemenea stări de spirit, ofițerul francez susținea că: „Dacă s-ar trimite câte un ofițer la divizie s-ar putea reînvia armata rusă”²⁵.

Problema neîncrederii reciproce dintre ofițerii și soldații ruși avea cauze adânci²⁶, ea fiind provocată mai ales de gravele înfrângeri înregistrate în cei trei ani de război și de pierderile uriașe de vieți omenești suferite de trupele ruse și fusese acutizată de activitatea sovietelor și a comitetelor

¹⁷ Ibidem, f. 43.

¹⁸ Ibidem, f. 11.

¹⁹ Ibidem, f. 19.

²⁰ Ibidem, f. 20.

²¹ Ibidem, f. 13.

²² Ibidem, f. 23. (Raportul lt.col. de Vassoigne către colonelul Letelhier din 24 septembrie/7 octombrie 1917 relativ la faptele întâmplate la Divizia 30, Corpul 4 Armată).

²³ Ibidem, f. 13.

²⁴ Ibidem, f. 18. (Raportul lt.col. de Menditte către D-l General Berthelot din 29 septembrie/8 octombrie 1917 relativ la Corpul 4 siberian).

²⁵ Ibidem, f. 32 (Raportul maiorului de Boisfleury din 24 septembrie/7 octombrie relativ la Corpul 29 armată)

²⁶ Vezi pe larg: General A. I. Denikine, *Le Déscomposition de l'armée et du pouvoir février-septembre 1917*, Paris, 1922; Serghei Sazonov, *Les Années fatales. Souvenirs*, Paris, 1929, *Mémoires du general Brussilov. Guerre 1914-1918*, Paris, 1929; Nicolas de Monkevitz, *La Descomposition de l'armée russe*, Payot, Paris, 1919; A.A. Mossolov, *Misiunea mea în România. Curtea Imperială a Rusiei și Curtea Regală a României în timpul războiului. (Memorii)*, Editura Silex, București, 1997 ș.a.

militar-revoluționare constituite în armata rusă după declanșarea revoluției din februarie 1917 și abdicare țarului Nicolae II. Decretele guvernului provizoriu și activitatea comitetelor militar-revoluționare au dus la dispariția principiului unității de comandă din armata rusă, la destabilizarea iremediabilă a ierarhiei militare și la pierderea controlului comandanților asupra trupelor din subordine²⁷.

Insistența ofițerilor și a comandamentelor pentru continuarea războiului alături de aliați era puternic contestată de partidul bolșevic, poziție pacifistă care a avut un puternic ecou în rândul soldaților și cu efecte profund negative asupra moralului trupelor. Ordinele ofițerilor erau desconsiderate, încercările de refacere a disciplinei militare erau anihilate de comitetele soldaților. Ziarele de orientare bolșevică criticau în termeni duri orice demers referitor la continuarea războiului²⁸ și promovau învrăjbirea între soldați și ofițeri. Generalii Anton Denikin și Nicolas de Monkevitz, prezenți pe frontul românesc în anii 1916-1917, explică în memoriile lor procesul de erodare continuă a raporturilor dintre ofițerii și soldații ruși, vorbind efectiv despre faptul că soldații ruși, victime ale propagandei bolșevice, manifestau sentimente de ură față de comandanții lor. În fapt, degradarea raporturilor de camaraderie din rândul armatei ruse nu era altceva decât rezultatul uriașei fracturi petrecute între clasele și categoriile sociale din Rusia, care a degenerat într-un război civil devastator. Rapoartele franceze au evidențiat atât situații particulare, cât și aspecte cu caracter general ale stării de spirit a trupelor ruse de pe frontul din Moldova din toamna anului 1917.

Conform primelor impresii ale ofițerilor francezi, în cele mai multe unități și mari unități din compunerea armatelor 8 și 9 ruse starea morală era „bună”, existând o colaborare între comitetele militar-revoluționare și comandamente, grație căreia s-au putut „lua măsuri împotriva unor divizii rele”²⁹. Se făcea observația, cu caracter general, că în regimentele și diviziile unde comandanții erau slabi „nici moralul trupelor nu poate fi bun”, fiind dat ca exemplu în acest sens comandantul Corpului 26 armată³⁰. Se constata că sub influența măsurilor luate pentru refacerea stării disciplinare, „moralul trupelor se ameliorează”, iar comitetele militar-revoluționare nu mai aveau „influența nefastă” de până acum, fiind „în general auxiliarii comandanților”. În opinia ofițerilor francezi trimiși la armatele 8 și 9 ruse din Bucovina se credea că „Armata rusă va putea intra până în primăvară în linie, dacă energia șefilor și izolarea de interior va continua”³¹. Această opinie privind „lipsa de energie” a comandanților ruși pentru a reface ordinea și starea disciplinară în rândul trupelor era frecvent întâlnită în rapoartele franceze. Se mai semnala faptul că adesea comandamentele ruse refuzau să primească completări cu soldați recrutați veniți din Rusia, pentru că noii sosiți erau „contaminați” politic și puteau „demoraliza complet pe toți” luptătorii de pe front³².

Dacă în rapoartele referitoare la situația morală din armatele 8 și 9 ruse se evidenția un anumit progres, nu aceeași stare de lucruri se regăsea și în celelalte sectoare de front. Evaluările erau mai optimiste, chiar se credea că spiritul armatei ruse se schimbă³³, dar realitatea arăta că în rândul

²⁷ Unul dintre primele documente emise de Sovietul de deputați al muncitorilor și soldaților din Petrograd a fost Ordinul nr.1 din 1 martie 1917 prin care a început practic procesul de dezagregare și anarhizare din armata rusă. Principalele prevederi ale ordinului mai sus amintit au fost: înființarea de soviete formate din **soldați simpli** (subl. ns.) în toate companiile, bateriile, escadroanele, batalioanele, regimentele și navele de luptă; în chestiunile politice “orice unitate militară” trebuia să dea ascultare sovietelor de deputați ale muncitorilor și soldaților; ordinele date de comandanți nu vor fi executate dacă vor fi în contradicție cu hotărârile și ordinele Sovietului de deputați al muncitorilor și soldaților; erau desființate salutul obligatoriu și vechile formule de salut dintre ofițeri și soldați; erau interzise tratamentele brutale, iar orice litigiu dintre ofițeri și soldați era soluționat la nivelul sovietului de companie (baterie etc.)²⁷. Guvernul Provizoriu a emis la 3/16 martie 1917 Ordinul nr 1 (Pricazul nr 1) în care a preluat aproape în întregime prevederile ordinului dat de Sovietul din Petrograd cu câteva zile mai înainte. Documentul elaborat și publicat de Guvernul Provizoriu a anulat în mod oficial principiul unității de comandă și cel al ierarhiei militare și a provocat o stare de confuzie extrem de gravă în cadrul armatei ruse. Este unul din cazurile rare cunoscute în istoria universală contemporană când armata unei mari puteri a fost dezintegrată în timp de război prin voința politică a propriului guvern.

²⁸ Ibidem, fond 876, dosar 14/1917-1918, f. 38.

²⁹ Ibidem, fond 3831, dosar 959, f. 13-14 (*Raportul nr. 3 din 27 septembrie/9 octombrie 1917*)

³⁰ Ibidem, f. 14.

³¹ Ibidem, f. 16.

³² Ibidem, f. 18.

³³ General Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 167.

trupelor aveau loc în continuare acte de insubordonare, anarhice și pacifiste. Rapoartele privind starea morală a regimentelor și diviziilor din compunerea armatelor 4 și 6 ruse evidențiau situații în care soldații ruși au avut manifestări ostile, chiar agresive împotriva propriilor comandanți.

Locotenent colonel de Menditte arăta în *Raportul* din 29 septembrie/11 octombrie 1917 despre starea morală a trupelor din compunerea Corpului 4 armată siberian, că soldații din regimentele 37 și 39 infanterie trăiau „în dezordine, cu ținuta neîngrijită”, fiind „convinși că vor pleca” de pe front în scurt timp, iar comandanții nu mai aveau nici un „control” asupra lor și „nici o încredere” în comportamentul trupei. Spre deosebire, soldații și ofițerii din Regimentul 35 infanterie și Regimentul pe jos al Diviziei 8 cavalerie manifestau o atitudine „excelentă”³⁴. Despre Divizia Sârbă același ofițer francez spunea că „este o trupă bună, cu o instrucție individuală și colectivă admirabilă”³⁵. Starea morală a trupei din Corpul 4 armată rus și Corpul 4 armată siberian ilustra aceleași manifestări contradictorii. Erau consemnate situații când ofițerii ruși nu aveau „nici o autoritate” asupra unor soldați cu „mutre de revoltați”(cazul regimentelor 38 și 111 infanterie)³⁶ sau care refuzau adesea să lucreze la amenajarea genistică a pozițiilor de luptă (cazul Regimentului 120 infanterie). În aceleași timp, în alte regimente, mai ales cele de artilerie și cavalerie (Brigada 30 artilerie, Regimentul 20 mortiere etc.), starea morală era „excelentă”³⁷. O situație deosebit de critică privind starea morală a trupelor din structura Diviziei 30 infanterie era descrisă de către locotenent colonelul de Vassoigne într-un raport extrem de convingător datat în ziua de 24 septembrie/7 octombrie 1917, în care arăta printre altele : „Soldații nu vor să lupte și sunt nedisciplinați. Au arestat pe unul dintre comandanți, spunându-i că e partizan de al lui Kornilov. Ofițerii dorm îmbrăcați gata să fugă, spre a nu cădea prizonieri. Comitetul (este vorba de comitetul militar-revoluționar, n. ns.) a cerut demisiunea generalului Pojarski, comandantul Diviziei 30-a și a generalului Kurepov, comandantul Corpului 4 armată, care au și demisionat. [...] La 14 septembrie, la Regimentul 119 pe când ofițerii se aflau la masă și muzica cânta, soldații au năvălit înnăuntru, au răsturnat masa, au spart instrumentele de muzică și au distrus totul ; ofițerii au fugit pe fereastră. [...] Nu s-au găsit înlocuitori în locul generalilor demisionați. Soldații arestați la via d-nei Negroponte au fost eliberați în urma amenințării comitetului. La Regimentul 117 comandantul Batalionului 13 și un comandant de companie au fost arestați de soldați și puși să facă instrucție, comandându-li-se de către soldați la dreapta și la stânga”³⁸. Aspectele descrise de ofițerul francez dezvăluie gradul de indisciplină gravă care se manifesta din ce în ce mai puternic în rândul trupelor ruse. Cu toate acestea, o situație mai bună se întâlnea în rândul soldaților de artilerie, care erau „mai disciplinați, fiind în general recrutați din știutorii de carte, asupra cărora evreii din comitete nu pot avea influență”³⁹. Concluzia ofițerului francez privitoare la capacitatea de luptă a Corpului 4 armată rus era că „șefii au pierdut orice nădejde că vor câștiga autoritatea asupra trupelor, care nu vor să se mai bată”⁴⁰.

Rapoartele maiorului Plée referitoare la capacitatea de luptă a trupelor din compunerea Corpului 40 armată evidențiau că starea morală a soldaților nu era identică nici în unitățile din compunerea acestui corp de armată. Chiar dacă în general, starea morală a trupelor părea a fi „satisfăcătoare”⁴¹, în fiecare divizie din cadrul corpului de armată respectiv avea manifestări particulare. La Divizia 4 trăgători situația morală a trupelor era „bună”cu soldați „disciplinați, ținută bună”, iar „comandantul avea autoritate asupra comitetelor”⁴². Regimentele din subordinea Diviziei 2 trăgători „lăsau o impresie foarte bună” soldații având un „moral bun”⁴³, în timp ce Divizia 3 Turkestan „se bucura de o proastă reputație”. Cauza stării morale rele a acestei mari unități ruse erau pierderile foarte mari suferite de divizia respectivă, care fusese „de 3 ori reorganizată”, iar „întăririle primite (câte 900 oameni de

³⁴ Ibidem, f. 17-18.

³⁵ Ibidem, f. 19.

³⁶ Ibidem, f. 20.

³⁷ Idem.

³⁸ Ibidem, f. 22-23.

³⁹ Idem.

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Ibidem, f. 25. (*Raportul maiorului Plée către maiorul Dentz din 23 septembrie/6 octombrie 1917 relativ la Corpul 40 Armată*)

⁴² Ibidem, f. 25. (*Raportul maiorului Plée din 25 septembrie/8 octombrie 1917 relativ la Divizia 4 –a trăgători*)

⁴³ Ibidem, f. 26 (*Raportul maiorului Plée din 27 septembrie/10 octombrie 1917 relativ la Divizia 2-a trăgători*)

regiment) au făcut ca ideile pacifiste să prindă rădăcini și să schimbe complet moralul soldaților”, sublinia ofițerul francez.⁴⁴

Starea morală a trupelor din componerea Corpului 26 armată, descrisă de același ofițer francez, cunoscuse o „sensibilă ameliorare” față de nivelul grav atins în vară prin activitatea pozitivă a comitetelor militar-revoluționare. Autoritatea ofițerilor era „mult mai mică decât la Corpul 40 armată” și în consecință și „ținuta era mult mai rea”⁴⁵. Faptul că ofițerii nu încercau să acționeze pentru „remediarea răului”, moralul diviziilor 65 și 76 infanterie era „mediocru” și numai la Divizia 189 infanterie acesta era „relativ bun”, grație activității unui comandant „energic și curajos”. În opinia maiorului Plée, cele trei divizii ale Corpului 26 armată erau capabile să își păstreze pozițiile în cazul unui atac al trupelor germane și austriece, dar nu erau în măsură să „întreprindă nici o acțiune ofensivă”, poate cu excepția Diviziei 189 infanterie⁴⁶.

În perioada 23-26 septembrie/ 6-9 octombrie 1917, maiorul de Boisfleury a vizitat diviziile 1 și 3 din Corpul 29 armată și Divizia 7 din Corpul 40 armată și a semnalat șefului Misiunii Militare franceze profunda deteriorare a stării morale în rândul soldaților ruși. La Corpul 29 armată a constatat o evidentă lipsă de încredere a comandantului „în moralul trupelor sale” pe care „nu le crede în stare să ducă o acțiune ofensivă”, precum și existența unei trupe „complet neinstruită din cauza ofițerilor care sunt foarte răi, din toate punctele de vedere”. În opinia sa, „cauza demoralizării trupelor rusești era neîncrederea în comandamente și ofițeri”⁴⁷. Un punct de vedere aproape identic a fost exprimat și de comandantul Diviziei 7 infanterie/ Corpul 40 armată, care spunea maiorului de Boisfleury că „moralul trupelor este detestabil, deși în acest moment pare a fi bun”, precizând că : „Trebuie ca Franța să știe că nu mai poate conta pe armata rusă care în trei luni nu va mai exista”⁴⁸. Evaluarea foarte sumbră a comandantului Diviziei 7 infanterie ruse era confirmată de evoluțiile destabilizatoare care au avut loc în armata rusă puternic sub influența convulsiilor politice din Rusia.

Calitatea comandamentelor și a ofițerilor era un factor foarte important în menținerea unei stări disciplinare bune, fapt confirmat de cazul Diviziei 12 infanterie din Corpul 11 armată, despre care maiorul de Boisfleury raporta că avea un moral „excelent”, iar „disciplina în tranșee perfectă”, fiind „sectorul cel mai bine organizat pe care l-am văzut pe frontul rus”. Explicația acestei stări de lucruri era buna colaborare dintre comandantul diviziei și comitetele militar-revoluționare, prin mijlocirea cărora „a obținut rezultate surprinzătoare”. În concluzie, „Divizia 12 este o divizie excelentă”, în fața căreia „un atac inamic nu are nici o șansă de reușită”⁴⁹. Starea de spirit de la Divizia 12 infanterie era una deosebit de rar întâlnită în rândul trupelor ruse de pe frontul românesc în toamna anului 1917. În vizita efectuată la celelalte două divizii din subordinea Corpului 11 armată, respectiv diviziile 32 și 165 infanterie, maiorul de Boisfleury avea să constate că „starea morală nu este rea deși nu atât de bună ca la Divizia a 12-a”. Ofițerul francez semnală faptul că printre soldații celor două divizii erau „propagatori maximaliști” dintre care unul „pare a fi jidan”, ce își desfășurau activitatea nestingheriți „din cauza lipsei de autoritate a ofițerilor”, iar „soldații ascultă cu foarte mare bunăvoință pe oricine le vorbește de pace”. În opinia maiorului de Boisfleury, „Prezența câtorva maximaliști este foarte periculoasă și dacă nu se iau măsuri se poate ca într-o lună sau două cele două divizii să fie complet contaminate”⁵⁰.

Starea de spirit în rândul trupelor ruse era neomogenă, atât la nivelul unităților și marilor unități, cât și între genuri de armă. Erau divizii, chiar cu efective reduse din cauza pierderilor care aveau o „stare de spirit mai bună”, în timp ce altele „nu inspirau încredere”. În urma vizitelor efectuate de către maiorul Legros la corpurile 10 și 23 armată la jumătatea lunii octombrie, acesta făcea următoarele observații asupra stării de lucruri întâlnite: „Corpul 10 armată pare mai bun decât Corpul 23, unde se încearcă mai puțin să se ridice moralul trupei, să se restabilească legăturile cu soldații, să se lucreze asupra

⁴⁴ Ibidem, f. 27. (Raportul maiorului Plée din 1/14 octombrie 1917 relativ la Divizia 3 Turkestan)

⁴⁵ Ibidem, f. 30 (Raportul maiorului Plée relativ la Corpul 26 armată)

⁴⁶ Ibidem, f. 28-29.

⁴⁷ Ibidem, f. 31. (Raportul maiorului de Boisfleury din 23 septembrie/6 octombrie către maiorul Dentz, relativ la Corpul 29 armată).

⁴⁸ Ibidem, f. 32. (Raportul maiorului de Boisfleury din 26 septembrie/9 octombrie relativ Divizia 7/Corpul 40 armată).

⁴⁹ Ibidem, f. 33-34. (Raportul maiorului de Boisfleury din 8/21 octombrie relativ la Divizia 12, Corpul 11 armată).

⁵⁰ Ibidem, f. 34-35. (Raportul maiorului de Boisfleury din 14/27 octombrie relativ la Corpul 11 armată)

comitetelor. [...]Moralul și disciplina sunt destul de bune pentru o armată unde ofițerii nu au nici un mijloc de acțiune asupra oamenilor. Moralul trupei va scădea pe timpul iernii din următoarele cauze: rigoarea temperaturii (tranșeele vor fi pline cu apă și noroi); lipsa echipamentului de iarnă; insuficiența hranei; oamenii nu au decât un gând: pacea; ofițerii sunt descurajați sau resemnați”. În opinia ofițerului francez „armata rusă a ajuns la maximum la care se putea ajunge prin vorbă și apeluri la bunele sentimente” și aprecia că „această viață fără obligație și sancțiuni nu mai poate continua și că pentru a înainta pe calea îndreptării ,trebuie ca disciplina să fie restabilită, cu fermitate dar fără brutalitate”⁵¹.

În cursul lunii octombrie 1917 s-au înregistrat grave manifestări de indisciplină la nivelul unităților și marilor unități din compunerea armatelor de pe frontul român. În cadrul Armatei 8 rusă, Diviziile 117, 1,2 și 4 Zamursk au refuzat să înlocuiască de pe front marile unități din Corpul 116 armată, iar Divizia 32 infanterie a refuzat să execute amenajarea genistică a terenului. Soldații din ”regimentele 466, 467 și 468 infanterie din Divizia 117 infanterie au organizat întruniri în care au manifestat pentru pace”.

În concluzie se poate susține că rapoartele ofițerilor francezi referitoare la capacitatea de luptă a trupelor ruse de pe frontul românesc surprind evoluția procesului de descompunere a unei armate care nu mai avea nici o motivație a luptei. Raportele respective ofereau Misiunii Militare Franceze și Marelui Cartier General român posibilitatea de a cunoaște în mod nemijlocit comportamentul și starea de spirit a trupelor ruse aliate, pentru a putea lua măsurile adecvate menținerii frontului. Pe de altă parte nu trebuie omis faptul că datele și informațiile transmise de ofițerii francezi erau obținute în urma unor vizite de scurtă durată, pe baza observațiilor pe teren, a discuțiilor avute cu ofițerii ruși de la diferite eșaloane și a întâlnirilor cu soldații ruși, ceea ce le conferă un anumit grad de subiectivitate. Trebuie precizat faptul că autoritățile militare române mai aveau o sursă de informații despre starea morală a trupelor ruse, și anume rapoartele primite de la ofițerii de legătură atașați pe lângă comandamentele ruse, care se aflau la post de mult timp ceea ce le dădea posibilitatea să cunoască din interior situația reală a armatei ruse de pe frontul românesc. Evaluările ofițerilor români asupra capacității de luptă a armatei ruse erau mult mai severe. Într-un raport făcut la începutul lunii noiembrie 1917 referitor la capacitatea de luptă a trupelor ruse se sublinia că din cauza scăderii continue a efectivelor și a efectelor ”propagandei maximaliste”, armata rusă era ”neorganizabilă”⁵². Ofițerul de legătură român de pe lângă Divizia 30 infanterie rusă caracteriza armata rusă ca fiind într-o „completă anarhie”⁵³.

Mersul evenimentelor ducea la descompunerea accelerată a forțelor ruse de pe frontul românesc. Generalul Henri Berthelot avea să scrie în acest sens: „Anarhia rusă merge din rău în mai rău și ea se va traduce cu siguranță în scurt timp într-o pace separată cu nemții. România va fi fatalmente antrenată către așa ceva”⁵⁴, previziuni care au fost pe deplin confirmate de evoluția ulterioară a evenimentelor.

⁵¹ Ibidem, f. 43. (*Raportul maiorului de Boisfleury din 14/27octombrie relativ la Divizia 167*)

⁵² A.M.R., fond 3831, dosar 956, f. 51.

⁵³ Ibidem, dosar 830, f. 30-31

⁵⁴ General Henri Berthelot, *Jurnal ...*, op. cit., p. 225